

Наталія Адамюк,
Інститут спеціальної педагогіки і
психології імені Миколи Ярмаченка
НАПН України
orcid.org/0000-0002-4927-6257

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ЖЕСТОВУ МОВУ

Стаття презентує оновлений погляд на сутність жестової мови. Аргументовано хибність недоречних термінів, що стосуються статусу глухої особи та фахівців, що надають перекладацькі та освітні послуги. У світлі освітніх реформ розкриваються поняття «глуха особа» за визначенням Всесвітньої федерації глухих, а також нове для України поняття «жестомовна особа».

Висвітлено класифікацію мовних родин жестових мов світу. Перераховано основоположні законодавчі документи, які у правовому полі визнають жестові мови у різних країнах світу, зокрема. в Україні. Подано таблицю варіантів правового статусу жестових мов та рівень законодавчих актів, що регулюють статус жестової мови у країнах світу.

Описано відмінності між українською жестовою мовою і калькованим жестовим мовленням, позначено користувачів зазначених мовних систем.

Доведено на прикладах віднесення української жестової мови до мовних систем порівняно з національною мовою.

Розкрито граматичні ознаки жестових одиниць, що дозволяють класифікувати їх за самостійними та службовими частинами мови.

Побіжно висвітлено багатство та різноманіття лексики української жестової мови.

Ключові слова: *глуха особа, граматичні категорії частини мови, законодавчі документи, жестова одиниця, кальковане жестове мовлення, лінгвістичні особливості, словесна мова, українська жестова мова.*

Унаслідок зміни національної свідомості українських громадян, широкого волевиявлення та вибору вектору на європейські стандарти життя Україна як держава системно проводить реформи у різних сферах життєдіяльності українців. Враховуючи факт проживання на території України громадян різних національностей толерантно розв'язуються мовні питання. Зокрема, відповідно до Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю» вирішуються питання впровадження в освітню сферу української жестової мови (УЖМ), користувачами якої є особи з порушеннями слуху.

Втім, невірні усталені погляди на саму суть, роль, зміст і значення УЖМ продовжують бути негативними чинниками на шляху соціалізації глухих громадян України. Унаслідок цього з метою захисту мовних прав осіб з порушеннями слуху Українське товариство глухих (УТОГ) ініціювало подання до Верховної Ради України

проекту Закону «Про українську жестову мову», над яким працювали і науковці Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України [2]. Отже, існують проблеми, зокрема освітні, які пов'язані з УЖМ, і про це свідчать результати сучасних дослідників Н. Адамюк, О. Дробот, А. Замша, О. Федоренко та ін.

Таким чином є потреба оновити погляд на саму суть жестової мови і у даній статті передбачено розкрити наступні питання: аргументувати хибність неправильних термінів, розкрити поняття «глуха особа» і «жестомовна особа»; ознайомити з мовними родинами жестових мов; перерахувати законодавчі документи, які у правовому полі визнають жестові мови у різних країнах світу, в т.ч. в Україні; описати відмінності між українською жестовою мовою і калькованим жестовим мовленням, де спільною ознакою схожості є застосування жестів; довести на прикладах приналежність УЖМ до мовних систем; побіжно висвітлити багатство та різноманіття лексики української жестової мови.

Для початку звернемо увагу на ті терміни, які негативно впливають на сприймання оточуючими УЖМ та її носіїв. Наприклад, термін «мова жестів» не має ніякого відношення до УЖМ, оскільки означає лише мову тіла людини (метушливий біг, ритмічні помаху руки можуть означати занепокоєння людини і ствердження нею чогось відповідно), проте до цього терміну звертаються навіть освітяни [11].

Також невірними є терміни, які позначають статус глухої особи, це «глухонімий» і «нечуючий». Перший термін несе в собі ознаку приниження особи, яка має проблеми зі слухом. Даний старий термін походить від хибного уявлення про зв'язок слуху і мовлення: глуха особа обов'язково не говорить, є німою, хоча це не відповідає дійсності; втім, час від часу цей термін застосовується, особливо у ЗМІ. Інший неправильний термін «нечуючий» поширюється, в основному чуючими особами, які вважають, що термін «глухий» містить в собі якусь дискримінаційну ознаку, хоча частка *не* у слові *нечуючий* свідчить про заперечення норми. Окрім того, правилами граматики української мови не передбачено застосування іменного слова із закінченням на *чий*: це притаманно граматиці російської мови (неслышащий), і на це звернув увагу Інститут мовної політики України, коли аналізував законопроект «Українська жестова мова». Щоб почути думку глухих осіб щодо визначення свого статусу, нами влітку 2018 р. було проведено онлайн-опитування у соціальній мережі (Facebook). Більшість половини респондентів показала жестове позначення терміну і написала його словесний аналог «глухий». Інша частина розділилася на дві групи: перша погоджувалася з терміном «нечуючий», і, як виявилось, респонденти даної групи були, у переважній більшості, пізнооглухлими; респонденти другої групи заявили, що термін «нечуючий» вони використовують у процесі спілкування з чуючими особами, оскільки останні його вживають, хоча себе респонденти ідентифікують як «глухий».

Неправильними термінами є «сурдоперекладач» і «перекладач-дактилолог». Перший є неправильним вже тому, що виключає контакт з чуючою особою, адже відомо, що перекладач жестової мови (ЖМ) здійснює переклад: 1) зі словесної мови (СМ) на ЖМ, де джерелом інформації є чуюча особа і об'єктом її отримання є глуха особа, 2) із ЖМ на СМ, де джерелом інформації, навпаки, є глуха особа, а об'єктом отримання її є чуюча особа. Отже, перекладач ЖМ працює з двома сторонами: чуючою і глухою. Варто наголосити, що перекладач ЖМ здійснює переклад мови, і відповідно від того, з якої і на яку мову він здійснює переклад, він має статус, наприклад, перекладача французької мови, перекладача китайської мови і, отже, перекладача ЖМ. Терміни «сурдопедагог» і «сурдопсихолог» є правильними, оскільки передбачають роботу з певним об'єктом, а саме з глухою особою. Наступний термін «перекладач-дактилолог» свідчить, що даний фахівець лише дактилює всі озвучені мовні одиниці СМ, хоча насправді це не так.

Наразі перейдемо до уточнення: хто є хто. Як вже зазначалося [10], за визначенням Всесвітньої федерації глухих до категорії глухих осіб відносяться: власне глухі особи, котрі мають повну або суттєву втрату слуху; особи зі зниженим слухом;

пізнооглухлі особи, які повністю чи суттєво втратили слух у період вже сформованого словесного мовлення, та сліпоглухі особи. Всіх вищеперерахованих осіб об'єднує віднесення себе до спільноти глухих, життєдіяльність у ній та застосування візуальної мови – жестової. Отже, «глуха особа» – це представник лінгвістичної спільноти, який володіє нормами ЖМ, активно використовує дану мову (яка є для нього рідною) у різних побутових, соціокультурних, професійних сферах спілкування. Поняття «особи з порушеннями слуху» засноване на медичній концепції і крім глухих осіб, користувачів ЖМ, має на увазі глухих осіб, для яких ЖМ не є мовою спілкування. На нашу думку, останній термін доцільно вживати, якщо проблема розглядається з медичної точки зору. Соціокультурний підхід стосовно глухої особи як індивідуума висвітлено в нормативно-правовій базі міжнародного й українського законодавства, а саме в положеннях Конвенції ООН «Про права осіб з інвалідністю» (2006, ст. 24. «Освіта»), «Про права дитини» (1991), Резолюції 48/96 Генеральної Асамблеї ООН «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (1993), Резолюції ООН «Декларація про права інвалідів» (1975), Резолюції Європарламенту про жестові мови (1988), Концепції жестової мови в Україні (2009), Концепції білінгвального навчання осіб з порушеннями слуху (2011) [12] та ін. У згаданих нормативно-правових актах зазначаються основні принципи освітньої політики, зокрема, відсутність дискримінації за будь-якими ознаками, сприяння рівноправності, забезпечення використання ЖМ як засобу навчання, заохочення й збереження самотутньої культури глухих, принцип доступності інформації та ін.

Новим для суспільства України є термін «жестомовна особа». До цієї категорії відносяться користувачі ЖМ. За усталеною думкою ми вважаємо, що мова йде про осіб, які відносяться до категорії глухих. Насправді, даний термін передбачає наявність іншої групи осіб, яка користується ЖМ. Мова про так званих «кодівців» (CODA), які мають нормальний слух, втім, є вихідцями з глухих родин, та для більшості яких рідною мовою є власне ЖМ (на її основі формується мислення, нею вони активно спілкуються з глухими особами у різних сферах діяльності). Також, до цієї групи можна віднести осіб, у яких відсутня можливість говорити СМ (безгортанні особи, особи з діагнозом «аутизм» тощо). Таким чином, поняття «жестомовна особа» передбачає дві категорії осіб: жестомовну глуху особу і жестомовну чуучу особу [13].

Як відомо, у світі налічується біля 300 різних жестових мов, і ними послуговуються 72 млн. користувачів. Зокрема, у Північній Америці налічується 30 ЖМ, Південній Америці – 14 ЖМ, Євразії – 83 ЖМ, Африці – 34 ЖМ, Океанії та Австралії – 10 ЖМ [8].

Говорячи про мовні родини СМ, найпоширеніші з яких є китайсько-тибетська, нігеро-кордофанська, семіто-хамітська (афроазійська), австронезійська, ніло-сахарська та ін., зауважимо, що родина мов побудована за територіальним принципом: спільними кордонами держав і, відтак, міграцією громадян, що викликало формування спорідненості мов і влиття в мовну родину. ЖМ також впливаються у мовні родини. І якщо родина японської ЖМ утворена за територіальним принципом, то інші дві: родина британської та родина французької ЖМ утворені за іншими принципами. Наприклад, родина британської мови, до якої увійшли австралійська, британська, північно-ірландська, новозеландська, приморсько-південно-африканська ЖМ, утворилася унаслідок колоніальної політики Британії в далекому минулому. Родина французької жестової мови, яка увібрала в себе австрійську, угорську, чеську, російську, українську, болгарську, югославську, ізраїльську, латвійську, італійську, туніську, ірландську, мексиканську, алжирську, румунську, американську, філіппінську, пуерто-ріканську, тайську, гавайську, ганську, нігерійську, болівійську, грецьку, квебекську ЖМ, сформувалася за принципом поширення школи навчання глухих дітей. Доречно буде повторити, що саме з Франції, де у монастирях здійснювалося навчання глухих дітей ЖМ, де абат де Лепе вивчив мову глухих і зумів її систематизувати, мовна система як еталон разом з методикою навчання отримала

поширення по світу. Тому глухі французи, українці, американці, італійці та ін. можуть легко порозумітися між собою, оскільки їхні ЖМ мають багато спільного [6].

Принагідно згадати, що такі документи як Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, Європейська хартія регіональних мов і мов меншин (1992), Фленсбургські рекомендації про впровадження політики щодо регіональних мов та мов меншин (2000), Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про права національних меншин», № 1492 (2001), Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про захист жестових мов в державах-членах Ради Європи», №1598 (2003), Резолюція Європейського Парламенту «Про жестові мови» (1998), Брюсельська декларація «Про жестові мови в Європейському Союзі» (2010) містять визнання ЖМ [2].

Що стосується УЖМ, то її визнання підтверджується наступними документами:

1) Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (ст. 23), як пройшла певні етапи унаслідок змістової зміни:

- 1991-2004 – «...мова жестів» ... «засіб міжособового спілкування»;
- 2005-2012 – «дактильно-жестова мова» ... «засіб міжособового спілкування та засіб навчання інвалідів з вадами слуху»;
- 2012 – дотепер «жестова мова» як «мова осіб з вадами слуху є засобом спілкування та навчання».

2) Законом України «Про освіту» (2017) (ст. 7), де зазначено, що «особам з порушенням слуху забезпечується право на навчання жестовою мовою та на вивчення української жестової мови.

У нижчеподаній таблиці (Табл. № 1) висвітлено варіанти правового статусу ЖМ та рівень законодавчих актів, що регулюють статус ЖМ у країнах світу.

Т
а
б
л
.
1

Визнання жестових мов

<i>Варіанти правового статусу жестових мов в країнах світу</i>	<i>Рівень законодавчих актів, що регулюють статус жестових мов у країнах світу</i>			
	Конституція	Закони держави про мову	Закони держави про права осіб з інвалідністю	Нормативні акти галузевих міністерств

Як одна з державних мов (повноцінний засіб комунікації)	Нова Зеландія			
Як офіційна мова меншини	Венесуела, Уганда, ПАР, Австрія, Португалія, Фінляндія	Японія Ісландія, Канада (3 провінції), Бельгія, Великобританія, Греція, Іспанія, Македонія, Чехія, Словаччина, Словенія, Швеція	Австралія, Таїланд, Уругвай, Чилі, Німеччина, Данія, США (40 штатів), Бразилія	Норвегія, Уругвай, Швейцарія, Ірландія, Франція
Як мова осіб з інвалідністю зі слуху	Зімбабве		Білорусь, Росія, Україна	

Новим поступальним кроком України як правової держави у визнанні УЖМ може стати затвердження згаданого нами законопроекту «Про українську жестову мову», метою якого є захист мовних прав і свобод жестомовних осіб – громадян України, як основоположних прав людини, визнання і підтримка української жестової мови як вияву культурної самобутності жестомовних осіб.

Цим проектом Закону визначаються статус, засади та сфери використання УЖМ в Україні відповідно до вищеперерахованих основоположних документів. Окрім того, він надає важливого значення зміцненню статусу УЖМ як одного з найважливіших чинників самобутності глухих та слабкочуючих громадян України; виходить з того, що тільки вільний розвиток УЖМ та її рівноправність з усіма національними мовами, забезпечить повне й рівне здійснення глухими та слабкочуючими громадянами України всіх прав людини й основоположних свобод [2].

Проект Закону України містить наступні розділи:

Розділ 1. Загальні положення.

Розділ 2. Сфери застосування УЖМ (органи державної влади та місцевого самоврядування; досудове розслідування, кримінальне провадження та судочинство; нотаріальне діловодство; культура; ЗМІ; освіта; охорона здоров'я.

Розділ 3. Послуги перекладу української жестової мови.

Розділ 4. Наукові дослідження української жестової мови.

Розділ 5. Співпраця органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадськими об'єднаннями осіб з порушеннями слуху.

Розділ 6. Виконання ЗУ «Про УЖМ» та відповідальність за його порушення. Розділ 7. Прикінцеві положення ЗУ.

Переходячи до розкриття суті УЖМ зауважимо, що існують прості негласні правила привернення уваги глухих осіб і правила підтримки бесіди.

А саме, для привернення уваги глухोї особи достатньо: злегка поплескати по її плечу; враховуючи вміння відчувати вібраційні хвилі постукати по столу/підлозі; враховуючи досить розвинене бічне зорове сприймання зробити помах рукою тощо; враховуючи реакцію глухих осіб на світловий подразник при скупченні глухих осіб у приміщенні варто кількаразово і ритмічно включати/виключати світло. Під час розмови з глухою особою дивитися їй в обличчя не відводячи погляду, при цьому час від часу кивати злегка головою на підтвердження того, що інформація глухої особи вами сприйнята повною мірою.

В Україні, на відміну від інших країн (н-д, Швеція), у питанні про мову згадується кальковане жестове мовлення (КЖм), яке є прообразом СМ, бо дана система використовує лексику, морфологію і синтаксис СМ. У ньому жестові одиниці є еквівалентами слів і порядок їхньої послідовності відповідає послідовності слів. Ознаками схожості з ЖМ є лише форма комунікації (жестова), застосування дактилогії і загальних жестових одиниць. Крім того, КЖм містить штучні жести, оскільки на позначення якогось поняття вдається до трактування змісту (н-д: *економіка* – НАРОДН ГОСПОДАРСТВО).

У той же час УЖМ – природна знакова система з власною лексико-граматичною структурою, що сформувалась еволюційним шляхом і використовується як єдиний або один з основних засобів спілкування глухих осіб, які постійно проживають або впродовж тривалого часу проживали на території України [1]. Основними складовими ЖМ є мануальний (руки) і немануальний (міміка обличчя) компоненти. Лише за участі зазначених компонентів ми можемо стверджувати, що дана знакова система є ЖМ. До мануального компоненту ми відносимо конфігурацію жестової одиниці, локалізацію її в просторі, характер руху жесту та його напрям. Щодо немануального компоненту помилковим є ствердження, що даний компонент несе лише емоційне навантаження (радість, подив, гнів, обурення тощо). Насправді, основною його функцією є привнесення

додаткового смислового значення або ж утворення іншого лексичного значення. Наприклад, при відтворенні наступної жестової одиниці : *права рука у конф. 1 прикладається до аналогічної конф. лівої руки, утворюючи хрест*, – ми можемо мати три різні поняття. Перше: при нейтральному виразі обличчя дана жестова одиниця має лексичне значення *хрест*. Друге: коли рот співбесідника напіввідкривається і широкий кінчик язика злегка лягає на край нижньої губи, – лексичне значення жестової одиниці містить поняття незавершеності якоїсь дії, тобто якась робота недоведена до кінця, призупинена. Третє: брови співбесідника сходяться у переніссі і губи збираються у дудочку (уявіть, що взяли соломку в рот), то лексичне значення жестової одиниці несе поняття *ніяк, неможливо*.

Є додаткові дві деталі відмінності УЖМ і КЖм, на які звернемо увагу: 1) користувачами КЖм є глухі особи, які втратили слух у період вже сформованої СМ; особи, які в процесі спеціального навчання досконало оволоділи СМ і при спілкуванні з чуючими особами (н-д, перекладачами ЖМ) вдаються до КЖм: також КЖм застосовується на великих офіційних заходах, бо враховується присутність глухих користувачів КЖм. Що стосується УЖМ, то вона функціонує у всіх сферах життєдіяльності глухої особи. 2) Користувач КЖм, громадянин певної країни, має комунікативні труднощі у спілкуванні з іноземцем, користувачем ЖМ чи КЖм, в той час, як глухий громадянин певної країни, мовою якого є ЖМ, вільно вступає у спілкування з глухим іноземцем.

Окрім того, що УЖМ має власну лексику, що дистанціює її від КЖм, вона має власні синтаксичні правила побудови речення, розкриті у наукових працях [9].

Переважає більшість освітян і науковців, говорячи про природну мову глухих осіб, не є впевненими у віднесенні останньої до мови, спираючись на розділи національної мови, яка служить їм зразком доказовості приналежності до науки. Оскільки наявність лексики УЖМ визнана, то особлива увага спрямована на мовознавчий розділ – морфологія. Запитання стоїть так: чи має УЖМ граматику і чи є у ній щось подібне до морфології української мови, а саме, чи є у ній частини, аналогічні СМ: іменник, прикметник, займенник, числівник, дієслово, прислівник? Чи такі категорії як прийменник, сполучник, частка та вигук наявні у ній? Відповідаючи однозначно ствердно, наведемо коротко характерні граматичні ознаки мовознавчих частин, для легшого сприймання називаючи їх так, як вони звучать у СМ.

В УЖМ іменники займають чільне місце, оскільки всі інші частини безпосередньо пов'язані з ними і підпорядковуються їм. Граматичні категорії іменника візуалізуються в мовних конструкціях – жестових реченнях, саме у них ми можемо вичленити іменник, оскільки його показником служить виконання руху двічі (СТІЛЕЦЬ, РОБОТА, БРАТ, ЗЕМЛЯ ДІМ тощо). Жестова одиниця (ЖО), що відноситься до іменника, завжди стоїть перед ЖО, що відносяться до дієслова, прикметника тощо, якщо останні характеризують її. Категорія числа простежується паралельним виконанням ЖО двома руками (БУДИНУИ, ЯЛИНКИ, ШАФИ), почерговим виконанням ЖО двома руками (КВІТИ, БАГАТОПОВЕРХОВІ БУДИНКИ), повторенням початкового жесту

однією рукою (ЛЮДИ, ДІТИ, ЛАМПИ), додаванням жестів РІЗНИЙ, БАГАТО, КУПА тощо до основної ЖО (КУПА+ОГІРОК, РІЗНИЙ+ГРА, БАГАТО+ЗОШИТ), послідовно-копіювальним жестом, що рухається від основної ЖО (МАШИНИ, КНИГИ), приєднанням жесту на позначення маси, утворений двома руками з розчепіренними пальцями, до ОЖ (ЛІТАКИ, ПТАХИ) [3, 7].

Для короткої характеристики прикметника зазначимо, що в УЖМ він змінюється для вираження якості ознаки (н-д, ТЕМНИЙ – ТЬМЯНИЙ). у парі з іменником завжди йде за ним (н-д, ЯЛИНКА ШТУЧНА). Присвійні прикметники характеризуються вживанням жесту на позначення

приналежності (н-д, ХУСТКА+ МАМА +). ЖО, що відноситься до прикметника має здатність зливатися з ЖО, що відноситься до іменника (н-д, КРУГЛІ ОЧІ), утворюючи лише одну ЖО. Це виглядає так: обидві руки у конф. О розташовуються перед очима у нейтральному просторі і здійснюють коловий рух на місці. При тому, якщо треба зазначити величину очей, то конф. О звужується (ОЧІ МАЛЕНЬКІ), або розширюється (ОЧІ ВЕЛИКІ). При позначенні розміру прикметник може впливати на іменник в процесі його відтворення, зливаючись з ним: СТИЛ ВЕЛИКИЙ, СТИЛ МАЛЕНЬКИЙ (столик). В УЖМ якісний прикметник має дотримуватися натуральних розмірів: при відтворенні словосполучення *велика муха*, слід демонструвати реально великий розмір комахи.

В УЖМ також, як і у СМ, розрізняються кількісні та порядкові числівники. Останні цікаві своїми варіантами, наприклад, у порядку лічби від ПЕРШОГО до П'ЯТОГО жест характеризується у першому варіанті частотним (кількаразовим) змиканням певного пальця із великим; у другому – напівобертанням ЖО навколо своєї осі; у третьому – частотним рухом жесту на позначення кількісного числівника певної конфігурації збоку вбік. У порядку лічби від ШОСТОГО до ДЕСЯТОГО в УЖМ існують два варіанти, а саме: перший характеризується «постукуванням» одним чи кількома пальцями (у залежності від значення другого доданку, який разом з першим доданком у значенні *п'ять*, що

демонструє пасивна рука з конфігурації , і складає потрібне число) домінуючої руки до відкритої долоні іншої руки з вищезазначеною конфігурацією, що позначає число *п'ять*. Другий варіант характеризується частотним «вкручуванням» одним чи кількома пальцями домінуючої руки у відкриту долоню іншої руки з вищевказаною конфігурацією [3]. Також числівники, сполучаючись, мають здатність зливатися з ЖО, що відносяться до займенників (МИ УТРЬОХ, ВОНИ УДВОХ), з іменниками, що позначають предмет з додаванням додаткового жесту ШТУКА (н-д, два яблука – ЯБЛУКО/ШТУКА+ДВА); передають поняття часу, довжини, маси тощо (ТРИ СЕКНДИ, ДВА МІСЯЦІ, ТРИ РОКИ, ПЯТЬ КІЛОГРАМІВ) [5].

Що стосується мовної частини як займенник, то зазначимо такі лінгвограматичні

особливості особових займенників, які використовують дану конфігурацію Займенники Я, ТИ, ВІН/ВОНА/ВОНО, МИ, ВИ, ВОНИ застосовують лише один

направляючий рух на фізичну чи віртуальну особу на відміну від займенників МЕНЕ, МЕНІ, ТЕБЕ, ТОБІ, ВАС, ВАМ, НАМ, НАС, ЇМ, ЇХ, які застосовують дворазовий рух у бік фізичної чи віртуальної особи. При передачі поняття у мене, у тебе, у нього/неї, у нас, у

вас, у них застосовується дана ЖО , яка має направляючий рух у бік потрібної особи. Що стосується присвійних займенників МІЙ, ТВІЙ, ЙОГО/ЇЇ,

НАШ, ВАШ, ЇХНВЙ, то застосовується інша ЖО . Відрізняється вона від згаданого жесту приналежності у прикметників тим, що при позначенні займенника цією ЖО відсутній іменник.

Цікавим є розгляд в УЖМ дієслова на предмет вичленення його граматичних ознак. Візьмемо для прикладу слово *допомагати*, де в УЖМ відповідна ЖО формується у конф. В правої руки, яка правим ребром долоні постукує по лівому ребру долоні лівої руки у тій же конф. В. Для позначення незавершеності дії (доконаний вид дієслова) зазначена ЖО здійснює кількарізковий рух у нейтральному просторі, в той час як при позначенні завершеності дії (доконаний вид дієслова) лише один рух. Часто для показу завершеності дії застосовується жест ВЖЕ (н-д: ДОПОМАГАТИ+ВЖЕ). Щоб вичленити часову категорію дієслова, звертаємо увагу на застосування дієслівної частки БУТИ (н-д, БУТИ+ДОПОМАГАТИ) або різкий одноразовий рух при віднесенні ЖО до минулого часу. Теперішній час даної мовної одиниці характеризується відповідним виразом обличчя і в одиничних випадках для підтвердження часу ЖО ЗАРАЗ. Майбутній час даного поняття

ДОПОМАГАТИМЕ фіксується присутністю ЖО ЗАРАЗ. Що стосується визначення числа, то на це вказує відповідний займенник або рух всієї ЖО в один бік (однина) і в різні боки (множина). *Допомагати кому?* Визначаємо за напрямом руху всієї ЖО: до себе – ДОПОМОЖИ МЕНІ, до певного об'єкту – ДОПОМОГТИ ЙОМУ [14].

Службові частини мови (прийменник, сполучник, частка, вигук) також притаманні і ЖМ, але виражені інакше. Наприклад, є прийменники, які не мають окремих позначень (н-д, прийменник *на* візуалізується у реченні *Книжка лежить на столі* так: ЖО на позначення книжки займає позицію знаходження на ЖО на позначення столу). Прийменник *до* має власне жестове позначення, але може у жестовому реченні читатися на основі напряму руху руки (н-д, *Йти до школи* – ЙТИ + ШКОЛА + жест напряму). Сполучники *і, й, та* в УЖМ виражені ритмічним кивком голови, кількість кивків відповідає кількості об'єктів, згаданих у висловлюванні (н-д, *Сашко і Сергійко* – два кивки головою). Частки *не, ні* в УЖМ мають відповідний заперечний жест, який відтворюється після певного поняття (н-д, *не холодно* – ХОЛОДНО НЕ). Разом з тим, частка *не* має здатність зливатися, наприклад, з дієсловом, утворюючи нові ЖО, такі як НЕ ХОЧУ, НЕ БУДУ, НЕ МОЖУ. Вигуки в УЖМ мають яскраво виражене експресивне забарвлення, можуть демонструватися лише засобом немануального компоненту (*ой лишенько, а щоб тебе, ну почекай* тощо), або з додаванням відповідних ЖО.

Коротко розглянемо лінгвістичні особливості відтворення лексичних ЖО у питанні щодо синонімії. Відомо, що УЖМ багата синонімами [9]. Схожість з СМ проглядається в утворенні синонімічних рядів. Наприклад, базовий жест ЛЮБИТИ містить синонімічний ряд з не менше 6 ЖО, що мають різну конфігурацію, локалізацію, напрям та характер руху. Втім, відмінним, на наш погляд, є класифікація синонімічних рядів в УЖМ, яка складається з двох груп. За нашими спостереженнями до *першої групи* відносяться ті синонімічні ряди, члени яких мають зовнішні ознаки «прив'язки» до понять. Тобто певні складові ЖО (чи то форма конфігурації, чи то характер руху, чи його напрям тощо) співвідносяться з формою чи змістовою складовою концепту. Синонімічні парадигми цієї групи мають виразну рецепцію («читабельність») як за допомогою характеру руху мовної одиниці, так і за допомогою немануального компоненту ЖМ. Другою особливістю синонімічних рядів *першої групи* є те, що до членів синонімічних рядів легко підбираються словесні відповідники. Що ж стосується синонімічних рядів *другої групи*, варто зазначити, що члени цих парадигм є мовними одиницями власне УЖМ. У КЖМ вони практично відсутні. Відтак, підбір словесного відповідника для позначення певного концепту з синонімічного ряду, який відноситься до *другої групи*, викликає труднощі. З цією проблемою часто стикаються перекладачі УЖМ: лексичні одиниці, які вони «бачать» у жестовому мовленні глухих, є повністю незрозумілими. У свою чергу, знаючи про рівень жестомовної комунікативної компетенції певного перекладача ЖМ, глухі у розмові з ним уникають вживання «незрозумілого» жесту і застосовують ведучий член синонімічного ряду з його узагальнюючим і стилістично нейтральним значенням.

Лексичне багатство простежується і при вивченні багатозначності, антонімів, запозичених ЖО, неологізмів. Це є додатковим свідченням того, що

не знаючи ЖМ, слід уникати оціночних суджень щодо примітивності чи багатства її [4, 10].

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що:

1. Українська жестова мова є багатогранною мовною системою, яка є кардинально відмінною від національної жестової мови. Також українська жестова мова відмінна від калькованого жестового мовлення, яке за лексико-граматичними, синтаксичними правилами має спільні корені з національною мовою. Спільним з українською жестовою мовою є лише використання форми поняття – жестової.

2. Жестові мови світу об'єднані в мовні родини на відміну від словесних мов за іншими чинниками, а саме, крім територіального принципу, були об'єднані за фактом

колонізації територій, що призвело до інтегрування «колоніальної» (британської) жестової мови та за принципом поширення здобутків французької школи жестової мови.

3. Визнання жестових мов у різних країнах світу зафіксоване у різних законодавчих документах: Конституції держави, законах держави про мову, законах держави про права осіб з інвалідністю, нормативних актах галузевих міністерств. Українська жестова мова визнається Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» та Законом України «Про освіту». Також на розгляд Верховної Ради України подається законопроект «Про українську жестову мову».

4. Українська жестова мова за наявності граматичних категорій і лексичного різноманіття не поступається словесній мові як засіб навчання, розвитку творчості, виховання і надбання історичних цінностей від словесної мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адамюк Н. Б. Особливості синонімії в українській жестовій мові (на практичному матеріалі). Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: Зб. наук. праць: 2015. Вип. 8. С.8-18.

2. Адамюк Н. Б. До питання про проект Закону України «Українська жестова мова». Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць: 2017. Вип. 12. С.10-18.

3. Адамюк Н. Б. Особливості вивчення лексики української жестової мови глухими учнями початкової школи : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук :

13.00.03 – корекційна педагогіка. К.: Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2012. 221 с.

4. Адамюк Н. Б. Проблемні аспекти отримання вищої освіти в Україні жестомовними глухими особами. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2018. Випуск LXXXIII. Том 1. С.194-202.

5. Адамюк Н. Б. Синтаксичні особливості УЖМ: на прикладі простого речення. Жестова мова й сучасність. 2009. Вип. 4. С. 170–191.

6. Дробот О. А. Українська жестова мова: навч. посіб. для підготовчого, 1 кл. спец. загальноосвіт. навч. закл. для дітей глухих та зі зниженим слухом. К. : Либідь, 2013. 320с.

7. Дробот О. А. Навчання розповіді як складової мовленнєвої компетенції глухих дітей дошкільного віку. Жестова мова й сучасність. 2010. № 5. С. 198–209.

8. Замша А. В. Психологічні чинники успішності оволодіння мовою. Жестова мова й сучасність. 2012. № 7. С. 5–18.

9. Замша А. В. Роль жестової мови у розвитку особистості нечуючої дитини. Жестова мова й сучасність. 2010. № 5. С. 238–247.

10. Концепція білінгвального навчання осіб з порушеннями слуху / [С. В. Кульбіда, І. І. Чепчина, Н. Б. Адамюк, А. В. Замша, Н. А. Зборовська, Н. В. Іванюшева, О. М. Лещенко]. К. : УТОГ, 2011. 53 с.

11. Кульбіда С.В., Чепчина І.І. Концепція жестової мови в Україні (проект).

Дефектологія. Особлива дитина : навчання та виховання. 2009. № 3 (53). С. 3–8.

12. De Meulder M. The Legal Recognition of Sign Languages. Sign Language Studies. 2015. 15(4). 498-506.

13. De Meulder M. The power of language policy: The legal recognition of sign languages and the aspirations of deaf communities. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2016. 134 p.

14. Drobot O. Formation of the communication skills of deaf preschool children in the conditions of bilingualism. The Advanced Science Journal. 2015. Issue 6. pp. 79-87.

REFERENCES:

1. Adamiuk, N.B. (2015). Osoblyvosti synonymii v ukrainskii zhestovii movi (na praktychnomu materiali). Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy. Vol. 8. Pp. 8-18.

2. Adamiuk, N.B. (2017). Do pyttannya pro proekt Zakonu Ukrainy «Ukrainska zhestova mova». Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy. Vol. 12. Pp.10-18.
3. Adamiuk, N.B. (2012). Osoblyvosti vyvchennia leksyky ukrainskoi zhestovoi movy hlukhymy uchniamy pochatkovoii shkoly : Diss. PhD Education (13.00.03. Kyiv: Institute of Special Education NAES of Ukraine.
4. Adamiuk, N.B. (2018). Problemni aspekty otrymannia vyshchoi osvity v Ukraini zhestomovnymy hlukhymy osobamy. Zbirnyk naukovykh prats «Pedagogichni nauky». Issue LXXXIII. Vol. 1. Pp.194-202.
5. Adamiuk, N.B. (2009). Syntaksychni osoblyvosti UZhM: na prykladi prostoho rechennia. Zhestova mova y suchasnist. Vol. 4. Pp. 170–191.
6. Drobot, O.A. (2013). Ukrainska zhestova mova: navch. posib. dlia pidhotovchoho, 1 kl. spets. zahalnoosvit. navch. zakl. dlia ditei hlukhykh ta zi znyzhenym slukhom. Kyiv: Lybid.
7. Drobot, O.A. (2010). Navchannia rozpovidi yak skladovoi movlennievoi kompetentsii hlukhykh ditei doshkilnoho viku. Zhestova mova y suchasnist. Vol. 5. Pp. 198–209.
8. Zamsha, A.V. (2012). Psykholohichni chynnyky uspishnosti ovolo dinnia movoiu. Zhestova mova y suchasnist. Vol 7. Pp. 5–18.
9. Zamsha, A.V. (2010). Rol zhestovoi movy u rozvytku osobystosti nechuiuchoi dytyny. Zhestova mova y suchasnist. Vol. 5. Pp. 238–247.
10. Kulbida, S.V., Chepchyna, I.I., Adamiuk, N.B., Zamsha, A.V., Zborovska, N.A., Ivaniusheva, N.V., & Leshchenko, O.M. (2011). Kontseptsii bilinhvalnoho navchannia osib z porushenniamy slukhu. Kyiv: UTOH.
11. Kulbida, S.V., & Chepchyna, I.I. (2009). Kontseptsii zhestovoi movy v Ukraini (proekt). Defektolohiia. Osoblyva dytyna : navchannia ta vykhovannia. Vol. 3 (53). S. 3–8.
12. De Meulder, M. (2015). The Legal Recognition of Sign Languages. Sign Language Studies. Vol. 15(4). 498-506.
13. De Meulder, M. (2016). The power of language policy: The legal recognition of sign languages and the aspirations of deaf communities. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
14. Drobot, O. (2015). Formation of the communication skills of deaf preschool children in the conditions of bilingualism. The Advanced Science Journal. Issue 6. pp. 79-87.

Nataliia Adamiuk. Modern view on the sign language

This article has updated the look at the essence of sign language. The fallacy of incorrect terms concerning the status of a deaf person and specialists providing translation and educational services is argued. In the light of new educational reforms, the concept of a “deaf person” by definition of the World Federation of the Deaf, as well as a new for Ukraine concept of a “floor- standing personality”, has been disclosed in detail.

It is listed the classification of language families of sign languages of the world is covered. The basic legislative documents that in the legal field recognize sign languages in different countries of the world, in particular. in Ukraine. It is represented the table of options for the legal status of sign languages and the level of legislation regulating the status of sign language in the countries of the world.

The differences between the Ukrainian Sign Language and the gesturing

speech are described the users of the indicated language systems are indicated.

It is proved by examples that the Ukrainian Sign Language is attributed to language systems in comparison with the national language. The grammatical signs of gestural units are revealed, allowing to classify them into independent and service parts of the language. The richness and diversity of the Ukrainian Sign Language vocabulary is briefly covered.

Key words: *deaf person, grammatical categories of a part of a language, legislative documents, sign unit, tracing sign language, linguistic features, verbal speech, Ukrainian sign language.*